

УДК 35:338.2

Р. Г. СОБОЛЬ

ІНСТИТУЦІЙНЕ ТА ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ СТРАХОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Проаналізовано внутрішню та зовнішню структури страхового ринку за суб'єктами страхових відносин, з'ясовано відповідності страхової галузі тенденціям розвитку світового страхового ринку.

Ключові слова: страховий ринок, інституційне забезпечення, законодавче забезпечення, суб'єкти страхування, об'єкти страхування.

In the article it is analysed underlying and external structure of insurance market after the subjects of insurance relations, accordances of insurance industry are found out to the progress of world insurance market trends.

Key words: insurance market, instituciyne providing, legislative providing, subjects of insurance, objects of insurance.

Страхування стало об'єктом контролю з боку державних органів ще в XV-XVI ст. Насамперед комерційна діяльність страхової компанії повинна регулюватись з метою створення гарантій достатності коштів у страхових товариств для виплати страхових відшкодувань при настанні страхових випадків, а платоспроможність компанії – головна мета контролю з боку державних страхових нагляdiv.

Державне регулювання страхового ринку в Україні організоване у формі законодавчої регламентації страхової діяльності і нагляду за виконанням законодавства. Державний нагляд за страховою діяльністю здійснюється відповідно до Закону України "Про страхування" та інших нормативно-правових документів з метою ефективного розвитку страхових послуг, запобігання неплатоспроможності страховиків і захисту інтересів страхувальників [1–3].

Страховий ринок є відносно молодим, але вже багато науковців (В. Базилевич, М. Мних, С. Осадець, О. Філонюк та ін.) присвятили свої праці теоретичним дослідженням, практичним розробкам та аналізу становлення та розвитку страхової галузі.

Метою статті є аналіз внутрішньої та зовнішньої структури страхового ринку за суб'єктами страхових відносин, з'ясування відповідності страхової галузі тенденціям розвитку світового страхового ринку. Відповідно до мети необхідно вирішити такі завдання: 1) проаналізувати структуру страхового ринку; 2) виділити форми здійснення державного нагляду за діяльністю страхових організацій в Україні; 3) окреслити основні напрями забезпечення страхового ринку в Україні.

Страховий ринок представляє собою досить складне явище, має свою внутрішню структурну будову та зовнішнє оточення. Його внутрішня будова, з одного боку, представлена суб'єктами страхового ринку, з іншого –

страховими продуктами, що реалізуються. Зовнішнє оточення представлено ланками фінансової системи держави та сферою міжнародних фінансів, зв'язок з якими визначається за напрямками руху грошових потоків.

Внутрішня структурна будова страхового ринку за суб'єктами страхових відносин представлена трьома основними секторами: 1-й – уповноважений орган державного нагляду за страховою діяльністю; 2-й – структурні елементи страхового ринку – страховики страхувальники та об'єднання страховиків; 3-й – елементи інфраструктури – страхові та нестрахові посередники.

Перший сектор – Державна комісія з регулювання ринку фінансових послуг в Україні [4].

Другий сектор структурної будови страхового ринку України представлений такими суб'єктами:

- страховиками – страховими компаніями, перестраховиками у формі акціонерних, повних, командитних товариств або товариств з додатковою відповідальністю, державних страхових компаній;
- страхувальниками;
- юридичними особами, фізичними особами, фізичними особами, що займаються підприємницькою діяльністю;
- об'єднаннями страховиків;
- страхові бюро; страхові пули, товариства взаємного страхування, спілки, асоціації та інші об'єднання страховиків [5].

Страховиками в Україні визнаються фінансові установи, які створені у відповідних формах та в установленому порядку отримали ліцензію на здійснення страхової діяльності [6]. Учасників-страховиків повинно бути не менше трьох. Страхова діяльність в Україні здійснюється виключно страховиками-резидентами України. Акціонерна форма організації страховика найбільш поширена в Україні. Створюється за допомогою централізації грошових коштів за допомогою продажу акцій. Бувають відкриті, закриті, кептивні акціонерні страхові компанії.

Товариства повні, командитні, з додатковою відповідальністю представлені на страховому ринку менше, ніж акціонерні. Створюються за рахунок внесків засновників. Різняться межею майнової відповідальності засновників за зобов'язаннями організації. Створення страхових компаній у формі товариства з обмеженою відповідальністю в Україні заборонено.

Державні страхові компанії – це форма організації страхового фонду державою [7]. Формуються на підставі заснування державою або націоналізацією акціонерних страхових компаній. Як правило, функціонують в конкретному сегменті ринку (страхування експортних кредитів, медичне страхування іноземних громадян, які заїжджають в Україну, обов'язкове страхування від нещасних випадків на залізничному транспорті).

Моторне (транспортне) бюро є об'єднанням страховиків, які здійснюють обов'язкове страхування цивільної відповідальності власників транспортних засобів за шкоду, заподіяну третім особам; участь у ньому страховиків, що здійснюють страхування даного виду, є обов'язковою.

Авіаційне бюро є об'єднання страховиків, які приймають на страхування авіаційні ризики; участь у ньому є добровільною.

Морське бюро об'єднує страховиків, яким дозволено займатись страхуванням морських ризиків, на добровільних засадах.

Страхові пули – Ядерний пул – є обов'язковою формою об'єднання страховиків, які мають дозвіл на страхування відповідальності операторів ядерних установок за шкоду, що може бути заподіяна внаслідок ядерного інциденту.

Товариства взаємного страхування є формою об'єднання громадян та юридичних осіб з метою захисту своїх майнових інтересів.

Спілки, асоціації (Ліга страхових організацій України) – об'єднання страховиків на добровільних засадах з метою захисту інтересів своїх членів та здійснення соціальних програм, не можуть займатись страховою діяльністю.

Третій сектор страхового ринку представлений елементами інфраструктури, до складу якої входять:

- прямі посередники – страхові агенти, що діють від імені страхової компанії; страхові брокери, що діють від свого імені на підставі брокерської угоди з особою, яка має потребу у страхуванні як страхувальник; перестрахові брокери, що також діють від свого імені та на підставі брокерської угоди із страховиком, який має потребу у перестрахованні як перестраховальник;

- непрямі посередники – ті, що професійно оцінюють страхові ризики (андерайтер, сюрвейєр) та ті, що оцінюють страхові збитки (аварійний комісар, аджастер, диспашер);

- нестрахові посередники – виконують роботу другого напрямку [8].

Ураховуючи світовий і вітчизняний досвід, можна виділити три форми здійснення державного нагляду за діяльністю страхових організацій в Україні: 1) ліцензійну; 2) контрольну; 3) статистичну [9].

Мета ліцензування – формування інституту страховиків, який відповідає встановленому законодавством України стандарту підприємницької діяльності.

Цілями контрольної форми державного нагляду є дотримання інтересів суб'єктів страхової діяльності. Предмет зазначеного контролю – ведення страховиком фінансових операцій, пов'язаних з формуванням страхових резервів, розміщенням активів, забезпечення наявності вільних активів у розмірах не менше встановленого нормативу, а також відповідність діяльності виданій ліцензії.

Статистична форма державного нагляду здійснюється на основі перевірки фінансової звітності, що надається страховиком. Склад і форми бухгалтерської звітності, принципи бухгалтерського обліку та план рахунків затверджується відповідними нормативними документами. Страховики зобов'язані оприлюднювати річну звітність про свою діяльність, бухгалтерський баланс і фінансові результати діяльності за підсумком фінансового року.

Аналіз розвитку страхової діяльності в багатьох країнах дозволяє вітчизняним дослідникам дійти до висновку, що практично в усіх них діє система державного регулювання, хоча форми та методи, рівень

розповсюдження такого регулювання різняться залежно від особливостей конкретного ринку [9]. Окрім того, кожна країна має свою систему страхового нагляду. У Великобританії, наприклад, функції страхового нагляду виконує з 1998 р. Державне казначейство (тривалий час функцію нагляду виконував Департамент торгівлі та промисловості), в Австрії – Міністерство фінансів, у Франції – комісія з контролю за страхуванням; в Італії – Державний інститут контролю за діяльністю страхових компаній; в Нідерландах – Палата страхових справ; в Китаї – Китайський комітет по страховому регулюванню, у Росії – Федеральна служба з нагляду за страховою діяльністю, в Латвії – Державна страхова Інспекція та інше.

Державний нагляд за страховою діяльністю на території України здійснюється Державною комісією з регулювання ринку фінансових послуг в Україні, яка діє на підставі Положення, затвердженого Указом Президента України № 292/2008 від 4 квітня 2003 р.

Комісія – це спеціально уповноважений орган виконавчої влади у сфері регулювання ринків фінансових послуг у межах, визначених законодавством.

Основними завданнями Комісії у межах її повноважень є такі:

- проведення єдиної та ефективної державної політики у сфері надання фінансових послуг;
- розроблення і реалізація стратегії розвитку ринків фінансових послуг;
- здійснення державного регулювання та нагляду за наданням фінансових послуг і додержанням законодавства в цій сфері.

Страховий нагляд здійснюється за трьома напрямками:

– попередній нагляд – здійснюється на стадії представлення документів на ліцензування. Відповідні підрозділи Комісії вивчають представлені документи. Особлива увага приділяється правилам (умовам страхування, страховим продуктам), що розробляє страховик. При цьому звертається увага на відповідність правил вимогам законодавства, а також на те, щоб окремі положення не призвели до можливих зловживань з боку страхувальників і страховиків. Контролюються також розрахунки страхових тарифів;

– аналітичний нагляд – аналізується звітність, що щокварталу надають страховики. Держфінпослуг звертає увагу на дотримання умов платоспроможності, визначених законодавчими і нормативними актами, а також на формування і розміщення резервів. Особливо ретельно аналізуються розмір і причини заборгованості перед страхувальниками. За результатами аналізу формується план перевірок страховиків на наступний за звітним квартал;

– контрольні перевірки на місцях – співробітники Комісії перевіряють, аналізують первинну бухгалтерську і фінансову документацію, вивчають відповідність договорів страхування правилам, затвердженим при ліцензуванні і реєстрації. За результатами перевірок складаються акти, що є підставою для застосування санкцій до страховиків. У разі необхідності Держфінпослуг призупиняє дію ліцензії на страхування.

Державне регулювання страхової діяльності здійснюється також у деякій мірі місцевими органами державної влади. Але рішення цих органів мають

обмежений діапазон дії. До компетенції місцевих органів влади відноситься визначення специфічних можливостей муніципального страхування, видання нормативних актів щодо контролю страховиків, що здійснюють страхування за програмами, розробленими з ініціативи місцевих органів влади.

Головними ринковими регуляторами процесу страхування, які впливають на всі його структурні елементи, на формування ціни страхової послуги є податки; інші обов'язкові платежі (збори, внески, відрахування); біржова страхова діяльність.

Об'єктом державного регулювання страхової галузі є система соціально-економічних відносин з приводу організації захисту від ризиків і здійснення страхового бізнесу за допомогою об'єднання коштів суб'єктів цих помічних відносин з приводу організації захисту від ризиків та здійснення страхового бізнесу за допомогою об'єднання коштів суб'єктів цих відносин. Суб'єктом державного регулювання виступає держава в особі її різноманітних інститутів.

Правові основи страхування визначаються Законом України "Про внесення змін до Закону України "Про страхування", Кодексом професійної етики страховиків, а також низкою інших законів і підзаконних актів [1; 2; 3].

Страхування як бізнес у кожній державі має корпоративну форму. Тому майже всі країни світу ввели монополію резидентів на проведення страхових операцій, крім перестрахування. Законодавче регулювання страхового бізнесу перш за все передбачає захист інтересів громадян своєї країни.

Безпосередньо страхова справа в Україні регламентується Законом України "Про внесення змін до Закону України "Про страхування" який: встановлює понятійно-термінологічний апарат з питань страхової справи; визначає вимоги до страховика при його створенні, реєстрації; регулює порядок проведення страхування; визначає умови забезпечення платоспроможності страховиків; формує принципи державного нагляду за страховим бізнесом та порядок ліцензування видів страхової діяльності; передбачає врегулювання основних питань взаємовідносин сторін договору страхування з урахуванням міжнародного права [3].

Нормативними актами міністерств і відомств – інструкціями, положеннями, методиками, наказами, що реєструються в Міністерстві юстиції України, деталізуються відповідні законодавчі норми та механізм страхової діяльності, встановлюється певний порядок проведення страхування для галузей або суб'єктів господарювання.

В умовах трансформації ринку фінансових послуг державне регулювання набуває особливого значення, оскільки основним завданням державного регулювання є забезпечення розвитку національної системи страхування і здійснення контролю за страховим сектором. Отже, визначення сутності державного регулювання, його механізму та особливостей у сучасних умовах кризових явищ має особливо актуальне значення.

Таким чином, об'єктивно потребують більш глибокого вивчення особливості механізму державного регулювання, його впливу на ефективність розвитку ринку страхових послуг.

Література:

1. Про страхування : Закон України // Уряд. кур'єр. – 1996. – 18 квітня.
2. Законодавство України про страхування // Бюлетень законодавства і юридичної практики України. – 2007. – № 4. – 368 с.
3. Про внесення змін та доповнень до Закону України “Про страхування” : Закон України // Голос України. – 2002. – 14 жовтня.
4. Звіти Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг // Офіційний сайт Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг. – Режим доступу : www.dfp.gov.ua
5. Концепція розвитку страхового ринку в Україні на період 2005 – 2012 років : розпорядження Кабінету Міністрів України № 369-р від 23 серпня 2005 р. – Режим доступу : <http://www.gdo.kiev.ua/files/db.php?st=2127&god=2005>
6. Мних М. В. Страхування в Україні в умовах глобальної економічної кризи / М. В. Мних // Фондовый рынок. – 2009. – № 19. – С. 22–26.
7. Ніконович А. Страховий ринок України : проблеми та шляхи вирішення / А. Ніконович // Економіст. – 2006. – № 1. – С. 41–44.
8. Плиса В. Й. Страхування : навч. посіб. – 2-ге вид. / В. Й. Плиса. – К. : Каравела, 2008. – 392 с.
9. Філонюк О. Страховий ринок України в контексті світових тенденцій 2006 року / О. Філонюк, О. Третьяк, В. Бурчевський // Страхова справа. – 2007. – № 1. – С. 32–37.

Надійшла до редколегії 16.12.2011 р.

УДК 351+354: 159.9

О. Д. НАСТЕЧКО

ПСИХОЛОГІЧНА СХИЛЬНІСТЬ ДО КОРУПЦІЙНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ТА ШЛЯХИ ЇЇ ЗАПОБІГАННЯ

Зроблено аналіз залучення осіб до корупційних схем, розглянуто основні корупційні феномени та запропоновано шляхи запобігання корупції в Україні.

Ключові слова: корупційні схеми, структурна і ситуативна корупція.

The analysis of attracting people to the corruption schemes is in the article. The basic corruption phenomena were considered and the ways of corruption prevention were proposed.

Key words: corruption schemes, structural and situational corruption.

Соціально-економічний розвиток будь-якої країни певною мірою залежить від ступеня корумпованості всіх сфер життєдіяльності суспільства. За даними